

## संस्कृतम्

‘भारतस्य प्रतिष्ठे द्वे संस्कृतं चैव संस्कृतिः’ अपूर्वः ज्ञाननिधिः संस्कृतभाषायां निहितः अस्ति। अष्टमकक्षायाः विद्यार्थिनः संस्कृतभाषया सम्यक् परिचिताः भवेयुः इति विचारयन् अयं पाठ्यक्रमः निर्धारितः। अस्य उद्देश्यम् अस्ति यत् छात्राः सरल-संस्कृत-वाक्यानि श्रुत्वा पठित्वा च भावम् अवगत्य सरल-वाक्यानि वक्तुं लेखितुं च समर्थाः भवेयुः।

### पाठ्यक्रमस्य प्रयोजनानि-

१. संस्कृतभाषया कथितान् निर्देशान् श्रुत्वा पठित्वा च तदनुसारं व्यवहारं कर्तुं समर्थाः भवेयुः।
२. संस्कृते लिखिताः लघुकथाः पद्यानि च श्रुत्वा तानि अवगच्छेयुः।
३. संस्कृतभाषया लघुवाक्यानि वदेयुः।
४. पाठ्यपुस्तके प्रदत्तान् पाठान् श्लोकान् च पठित्वा भावं ग्रहीतुं समर्थाः भवेयुः।
५. कञ्चिद् अपि विषयं चित्रं वा आधृत्य संस्कृतेन सरलवाक्यानि रचयेयुः।
६. श्लोकानां सस्वरवाचने समर्थाः भवेयुः।
७. संस्कृतभाषया सरलपत्राणि लघून् अनुच्छेदान् च लेखितुं समर्थाः भवेयुः।

## प्रथमं सत्रम्

रचनात्मकं मूल्याङ्कनम् ( प्रथमं द्वितीयं च )

रचनात्मकं मूल्याङ्कनम्-1	इकाई परीक्षा रचनात्मककार्यं च	१० अङ्काः
रचनात्मकं मूल्याङ्कनम्-2	रचनात्मककार्यार्थं निर्देशाः रचनात्मकमूल्याङ्कनाय अङ्कानां विभाजनम् अनेन प्रकारेण कर्तुं शक्यते	१० अङ्काः

	<p>कक्षाकार्यं गृहकार्यं च – २ अङ्कौ  क्रियात्मकगतिविधिः – ३ अङ्काः  परियोजनाकार्यम् – ५ अङ्काः  <b>निर्देशः-</b>  क्रियात्मकगतिविधेः परियोजनाकार्याणां च  कृते पाठाधारिताः केचन विषयाः अधःप्रदत्ताः  अध्यापकाः स्वविवेकानुसारेण अन्यान्  गतिविधीन् परियोजनाः च रचयितुं शक्नुवन्ति।</p>
I. सुवचनानि	<p>I. सस्वरश्लोकोच्चारणम् (सामूहिकं/वैयक्तिकम्)  (क) उच्चारणम्  (ख) गति-यति-लय-भावभङ्गिमासहितम्)  पाठे प्रदत्तान् श्लोकान् आधृत्य अन्ये  गतिविधयः अपि भवितुं शक्नुवन्ति।</p>
II. भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गीर्वाण भारती	<p>I. कक्षां चतुर्षु वर्गेषु विभज्य नाट्यांशस्य  कक्षायां प्रस्तुतिः  (क) प्रस्तुतीकरणम् (ख) भावभङ्गिमा  II. पाठम् आधृत्य प्रमुखानां पञ्चानां कवीनां  लेखकानां च विषये परियोजनाकार्यम्  सङ्ख्याज्ञानं प्रयोगः च)  (क) प्रस्तुतीकरणम्  (ख) सङ्कलनम्  III. प्रश्नोत्तरी (सामूहिकम्/वैयक्तिकम्)</p>
III. अहं नदी अस्मि	<p>I. भारतस्य मानचित्रे प्रमुखाः नदीः चिह्नितं  कृत्वा नदीनां नामानि, तासां उद्गमस्थलम्,  नदीतटेषु स्थित-नगराणां परिचयः।  (क) मानचित्रस्य स्पष्टता  (ख) परिचयः</p>

**सङ्गलनात्मक-मूल्याङ्कनम्-1 (प्रथमं सत्रम्)**

**पाठ्यपुस्तकम् – सुरभिः – पाठाः एकतः षट्पर्यन्तम् ३५ अङ्काः**

१. सुवचनानि
२. क्रोधेन कायाणि न सिध्यन्ति
३. वसुधैव कुटुम्बकम्
४. अहं नदी अस्मि।
५. भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गीर्वाणभारती
६. मधुराणि वचनानि

**व्याकरणम्**

- सन्धिः – दीर्घसन्धिः, गुणसन्धिः ३ अङ्काः
  - शब्दरूपाणि – राम, लता, फल, नदी, भवत्, गच्छत्, अस्मद् युष्मद्, – किम् (त्रिषु लिङ्गेषु) ६ अङ्काः
  - सङ्ख्या – एकतः पञ्चाशत्पर्यन्तम् (एकतः चतुः पर्यन्तं त्रिषु लिङ्गेषु केवलं प्रथमाविभक्तौ) ३ अङ्काः
  - अव्ययपदानि – तदा, धिक्, मा, यदा, सर्वत्र, इतस्ततः, एकदा, बहिः, अलम्, अपि ३ अङ्काः
  - कारकाणि एवं – द्वितीया, तृतीया ५ अङ्काः  
उपपदविभक्तयः – उभयतः, अभितः, परितः, प्रति, विना, अलम्, काणः, बधिरः, सह
  - धातुरूपाणि – (परस्मैपदिनः) – भू, गम्, दृश्, स्था, स्मृ, पठ्, अस् (पञ्चलकारेषु) ५ अङ्काः
  - (आत्मनेपदिनः) – सेव्, लभ्, रुच्, शुभ् (लट्लृट्लकारयोः) ५ अङ्काः
  - प्रत्ययाः – क्त्वा, ल्यप्, शतृ ४ अङ्काः
  - उपसर्गाः – अनु, अव, अभि, अधि, आ, उत्, उप ३ अङ्काः
  - समासः – तत्पुरुष-द्वन्द्व ३ अङ्काः
- ३५ अङ्काः**
- अपठितगद्यांशः १० अङ्काः
  - चित्राधारितवाक्यरचना ५ अङ्काः
  - पत्रलेखनम् ५ अङ्काः
- (चत्वारः अङ्काः मूल्याधारितप्रश्नानां कृते)

**द्वितीयं सत्रम्**  
**रचनात्मकं मूल्याङ्कनम् ( तृतीयं चतुर्थं च )**

रचनात्मकं मूल्याङ्कनम्-३	इकाई परीक्षा रचनात्मककार्यं च	१० अङ्काः
रचनात्मकं मूल्याङ्कनम्-४	<p><b>रचनात्मककार्यार्थं निर्देशाः</b> रचनात्मकमूल्याङ्कनाय अङ्कानां विभाजनम् अनेन प्रकारेण कर्तुं शक्यते। कक्षाकार्यं गृहकार्यं च २ अङ्काः क्रियात्मकगतिविधयः ३ अङ्काः परियोजनाकार्यम् ५ अङ्काः</p> <p><b>निर्देशः</b> क्रियात्मकगतिविधेः परियोजनाकार्याणां च कृते पाठाधारिताः केचन विषयाः अधः प्रदत्ताः। अध्यापकाः स्वविवेका- नुसारेण अन्यान् गतिविधीन् परियोजनाः च रचयितुं शक्नुवन्ति। जीवनपरिचयः जीवनसम्बन्धिघटना कस्याः अपि कुरीतेः उल्लेखः (क) प्रस्तुतीकरणम् (ख) विषयवस्तूनाम् सङ्ग्रहः भारतस्य पूर्वराष्ट्रपतीनाम् क्रमानुसारेण चित्राणि स्थापयित्वा तेषां विषये पञ्चवाक्यानां लेखनम्— यथा—१. जन्मस्थलम् २. उपलब्धयः ३. कार्यकालस्य विषये लेखनम् ४. मातापित्रोः नाम (क) विषयवस्तूनाम् प्रस्तुतीकरणम् (ख) सङ्ग्रहः श्लोकोच्चारणम् / सूक्तयः पाठ्यपुस्तकात् अतिरिक्तानां सूक्तीनां सङ्ग्रहः विषयाः — वाणी/विद्या/अनुशासनम्।</p>	१०
१. क्षमस्व महर्षे! क्षमस्व		
२. गुणाः पूजास्थानं गुणिषु		
३. वचने का दरिद्रता		
४. हितं मनोहारि च दुर्लभं वचः		

५. स्वाध्यायात् मा प्रमदः	मातुः चित्रं रचयित्वा तस्य विषये संस्कृतेन वाक्यानां लेखनम्। (क) प्रस्तुतीकरणम् (ख) सङ्ग्रहः विद्यार्थिनः आचरणस्य मूल्याङ्कनम् दुर्गुणानां च त्यागः यथासमयं कक्षायाम् आगमनम् सहपाठिभिः सह व्यवहारः ध्यानेन पठनं श्रवणं च।
६. अविश्वस्ते न विश्वसेत्	सूक्तिभिः सम्बन्धिताम् अन्यां कथाम् अपि छात्राः श्रावयन्तु। (क) आत्मविश्वासः (ख) वास्तविकता
बहुविकल्पीया परीक्षा	व्याकरणस्य व्यावहारिकज्ञानम् - विशेषण-विशेष्य मेलनम् - कर्तृपद-क्रियापदचयनम् - उपपदविभक्तयः

### सङ्कलनात्मक-मूल्याङ्कनम्-२

पाठ्यपुस्तकम् – सुरभिः – सप्तमपाठतः द्वादशपाठपर्यन्तम् ३५ अङ्काः

७. क्षमस्व महर्षे क्षमस्व
८. अविश्वस्ते न विश्वसेत्
९. गुणाः पूजास्थानं गुणेषु
१०. वचने का दरिद्रता
११. हितं मनोहारि च दुर्लभं वचः
१२. स्वाध्यायात् मा प्रमदः

### व्याकरणम्

- स्वर-सन्धिः – वृद्धिः, यण् ३ अङ्काः
- शब्दरूपाणि – मुनि, मति, साधु, मातृ, पितृ, विद्वस्, तत्, एतत्, इदम् (त्रिषु लिङ्गेषु) ६ अङ्काः
- सङ्ख्याः एकपञ्चाशत्तः शतम् पर्यन्तम्, एकतः चतुःपर्यन्तम् (त्रिषु लिङ्गेषु) (केवलं प्रथमाविभक्तौ) ३ अङ्काः

→ अव्ययपदानि – पुरा, ऋते, विना, नमः, एव, नीचैः, उच्चैः, अधुना, श्वः, ह्यः।	३ अङ्काः
→ कारकाणि उपपदविभक्तयः च – चतुर्थी, पञ्चमी, षष्ठी, सप्तमी (रुच्, दा, स्निह्, विश्वस्, बहिः, पृथक्, ऋते, उपरि, अधः, पुरतः, पृष्ठतः, स्वस्ति, नमः)	५ अङ्काः
→ धातुरूपाणि – (परस्मैपदिनः) – वद्, नम्, त्यज्, रच्, लिख्, पा, कृ (पञ्चलकारेषु) (आत्मनेपदिनः) – सेव्, लभ्, शुभ्, रुच् (लङ्लकारे)	५ अङ्काः
→ प्रत्ययाः – तुमुन्, क्त, क्तवतु	४ अङ्काः
→ उपसर्गाः – दुस्, नि, निस्, प्र, प्रति, परि, वि, सम्	३ अङ्काः
→ समासः – अव्ययीभावः, द्वन्द्वः	३ अङ्काः
	<u>३५ अङ्काः</u>
→ अपठितगद्यांशः	१० अङ्काः
→ चित्राधारित-वाक्यलेखनम्	५ अङ्काः
→ पत्र-लेखनम्	५ अङ्काः
	<u>२० अङ्काः</u>
	<u>कुल ९० अङ्काः</u>

चत्वारः अङ्काः मूल्याधारितप्रश्नानां कृते

अधिगमन-सोपानम्

पाठानां प्रकाराः –

- गद्यात्मकपाठः
- पद्यात्मकपाठः
- संवादात्मकपाठः

गद्यात्मकपाठः –

- शुद्धोच्चारणपूर्वकं वाचनम्।
- कथायाः भावावबोधनम्।
- मूल्यानां जीवनेन सह सम्बन्धः।
- तार्किकचिन्तनात्मकशक्तेः विकासः।
- भावानाम् अभिव्यक्तिः।
- कथायाः नाट्यरूपेण प्रस्तुतिः।

- पद्यात्मकपाठः –**
- श्लोकानां सस्वरवाचनम्।
  - श्लोकानामन्वयः।
  - श्लोकानां भावः।
  - श्लोकेषु निहितानां मूल्यानां ग्रहणम्।
  - स्मरणात्मकशक्तेः विकासः।
  - कथायाः नाट्यरूपेण प्रस्तुतिः।

- संवादात्मकपाठः –**
- संवादकौशलस्य विकासः।
  - अभिनयपूर्वकं वाचनम्।
  - भावाभिव्यक्तिः।
  - वाचिककौशलस्य विकासः।

**छात्राः अभिव्यक्तुं समर्थाः भवेयुः –**

- चित्राधारितवर्णनम्।
- अनुच्छेदलेखनम्।
- आत्मपरिचयः।
- परिवेशपरिचयः।
- जीवनपरिचयः।
- ग्रन्थपरिचयः।

**निर्धारितं पाठ्यपुस्तकम् – सुरभिः (संस्कृतस्य पुस्तकम्) अष्टमी कक्षा**

(प्रकाशन विभागः, डी.ए.वी. कॉलेज प्रबंधकर्त्री समिति, नई दिल्ली)